

CHRISTIAN ADAMSEN OG VIVI JENSEN (red.): Danske præsters indberetninger til Oldsagskommissionen af 1807. Forlaget Wormianum.

1. bd.: Vest- og Syddjylland. 346 sider. 1995. – 285 kr.
2. bd.: Nord- og Østjylland. 348 sider. 1996. – 285 kr.
3. bd.: Bornholm, Lolland-Falster og Fyn. 333 sider. 1997. – 285 kr.
4. bd.: Sjælland, Samsø og Møn. 523 sider. 1998. – 285 kr.
5. bd.: Tillæg og registre. 200 sider. 2003. – 175 kr. Gratis ved køb af hele serien.

Efter en fodrejse til Fyn i 1800-tallets spæde begyndelse fostrede Professor Rasmus Nyerup tanken om en Oldsagskommission der skulle virke for bevarelse af landets oldtidsminder. Landbrugsreformer og anlægsarbejder havde været årsag til mange ødelæggelser af gravhøje og runesten hvilket blev begrædt under indflydelse af romantikkens sværmen for den nordiske oldtid som det bl.a. ses i Oehlenschlägers digt *Guldhornene*.

Kommissionen blev nedsat i 1807 og tog som sin første opgave initiativ til at skaffe et overblik over landets oldsager og monumenter. Til at få dette overblik benyttede kommissionen samme metode som Ole Worm 200 år før havde benyttet under udarbejdelsen af sin oversigt over de danske monumenter, nemlig de såkaldte Præsteindberetninger: Brev udsendtes til samtlige sogne i landet, og præsterne blev bedt om at besvare et detaljeret spørgeskema om tilstedeværelse af monumenter, kirker, gravhøje, sagn, indskrifter og andre interessante sager i deres sogn. Som en uventet bifangst sendte nogle præster efterfølgende oldsager til København. Disse genstande blev udstillet i Universitetsbiblioteket ved Rundetårn og blev siden en del af grundlaget for Nationalmuseet.

Præsternes besvarelser, som i mange tilfælde er yderst grundige og illustrerede, er, med økonomisk støtte fra en række fonde, nu blevet udgivet af Skalks forlag Wormianum under redaktion af Christian Adamsen og Vivi Jensen. Første bind kom i 1995, og det afsluttende opsamlings- og registerbind foreligger nu efter en vis forsinkelse. Første bind indeholder en udmærket lille introduktion til Oldsagskommissionens arbejde og baggrund samt redegørelse for udgivelsesprincipperne. De efterfølgende bind dækker landets sogne opdelt efter landsdele, og det sidste bind indeholder de beretninger der blev opdaget undervejs og for sent, samt registre over tegninger, personer, steder, sager og genstande.

Udgivelsens værdi ligger primært på to områder. Først og fremmest kan man via præsternes beskrivelser håbe at få et indblik i hvilke oldtidsminder der er forsvundet siden 1800-tallets begyndelse, og som aldrig nåede at blive genstand for en egentlig arkæologisk undersøgelse. Desværre er der en række sogne hvorfra indberetningerne mangler – enten er de aldrig blevet indsendt, eller de er gået tabt i arkiverne – og desuden er beskrivelserne ofte vage og upræcise og ikke i stand til at opfylde den moderne arkæologis krav til dokumentation. Derimod er udgivelsens anden værdi helt klar: Indberetningerne giver et tydeligt indblik i hvorledes oldsagerne og selve oldtiden blev opfattet i 1800-tallets begyndelse – som mentalitetshistorisk levn er brevene bedre end som arkæologiske beretninger.

Således er selve det sprog hvormed gravhøje og runesten omtales, interessant – der tales om hedenske altre, tingstene, munkovne og bautasten, og ofte genfortælles de lokale legender om højenes oprindelse eller den begravede persons identitet. Myter om trolde og jætter og gemte skatte har floreret, ligesom mange høje er opkaldt efter nordiske sagnkonger hvis bene formodedes at

hvile deri. Også løse fund som stenøkser og metalgenstande nævnes i indberetningerne – førstnævnte ikke sjældent omtalt som tordenkiler idet deres forhistoriske herkomst og brug var relativt u(er)kendt. Ønsker man et sådant indblik i tidens opfattelser af bestemte genstandsgrupper, er det sidste bindes sagsregister yderst velegnet.

Præsteindberetningerne indeholder ikke kun beskrivelser af forhistoriske levn, men også og ikke mindst af middelaldergenstande og kirkeinventar og -udsmykninger, om hvilke præsterne gerne er mere velorienterede og detaljerede i deres beskrivelser. Ikke sjældent følger der illustrationer med brevene, og disse er nydeligt gengivet i den i øvrigt generelt grafisk flotte udgivelse. Helgenlegender og -relikvier omtales mange steder, og som indledningen nævner, var flere præster så ivrige efter at besvare kommissionens henvendelse fyldestgørende at en række altre blev åbnet og indholdet utilsigtet ødelagt.

Indberetningerne er et omfattende kulturhistorisk materiale som det i en kort præsentation er svært at yde retfærdighed, men som mange historikere og arkæologer vil kunne drage nytte af i forskellige sammenhænge. Der kan kun opfordres til at man kaster et blik eller flere i dem for at få en fornemmelse af deres potentiale, der går ud over den åbenlyse brug som kilder til den arkæologiske videnskabs historie og periodens opfattelse af oldtidsminder.

Anne Katrine Gjerløff

YVONNE MARIA WERNER: Kvinnlig motkultur och katolsk mission. Sankt Josef-systrarna i Danmark och Sverige 1856 – 1936. Lund, Veritas Förlag, 2002. 358 sider.

Forskning i katolicismen i Norden efter Reformationen er meget begrænset, men ligesom nyere forskning i den private velgørenhed blev sat igang af kvindeforskningen, gør noget lignende sig gældende for dette område. Interessen har samlet sig om de katolske kvindelige ordenssamfund, og i Danmark har især Susanne Malchau med sin ph.d. afhandling fra 1998 »Kærlighed er tjeneste. Søster Benedicte Ramsing – en biografi« banet vejen. Nu har Yvonne Maria Werner så skrevet foreliggende bog efter at have deltaget i det nordiske forskningsprojekt "Det kvinnliga klosterväsendet i Norden: En kvinnlig motkultur i det moderna samhället 1856-2000". Det er således ordenslivet som en modkultur, hun især interesserer sig for. Gennem at vælge at blive katolsk ordenssøstre trådte unge nordiske kvinder ind i en kvindeverden, som på mange måder var et alternativ såvel til den evangelisk-lutherske husholdsideologi som til den liberale kvindebevægelses emancipationsideal.

Mulighederne for at leve som katolik var i 1800-tallet meget forskellige i de nordiske lande. Danmark havde som det første land i Norden indført fuldstændig religionsfrihed i 1849 og tillod dermed sine statsborgere at konvertere til den katolske kirke eller et andet anerkendt kirkesamfund. I Sverige var det derimod frem til 1860 forbudt at bekende sig til nogen anden religion end den evangelisk-lutherske. Med dissenterlovene fra 1860 og 1873 blev det ganske vist tilladt for svenske statsborgere at konvertere til den katolske kirke og andre statsligt anerkendte religionssamfund, men det var forbundet med strenge restriktioner at træde ud af den svenske statskirke. I Norge, som frem til 1905 var i union med Sverige, herskede der lignende forhold. Men i Danmark kunne danskere altså konvertere, og indvandrede katolske ordenssamfund kunne